

NOVI MATIJSKI

Leto I - Štev. 4 CEDAD, 15. 28. februar 1974 Sped. in abb. post. II gr./70 Poština plačana v gotovini
NAROČNINA: Letna 2000 lir. Za inozemstvo: 3000 lir. Odgovorni urednik: Izidor Predan Posamezna številka 100 lir Izhaja vsakih 15 dni
Uredništvo in Uprava: Čedad - via IX Agosto, 8 - T. 71.386 Tisk. R. Liberale - Čedad Izdaja ZTT
Autorizz. Tribun. di Trieste n. 450. Poštni tekoči račun za Italijo Založništvo tržaškega tiska, Trst 11-5374 CASELLA POSTALE CIVIDALE N. 92
Za SFRJ Tekoči račun pri Narodni banki v Ljubljani 50101-603-45361 «ADIT» DZS, Ljubljana, Gradišče 10/11 nad. telefon 22-207. POSTNI PREDAL ČEDAD ŠTEV. 92

MI IN EKONOMSKA KRIZA

V sedanji fazi gospodarskega zastoja je, kot v nekakšnem žongliranju na širši ravni, postalo spet aktualno ponovno odkrivanje «aventičnih vrednot», «zdravega in pristnega življenja», pa tudi ponovno odkrivanje funkcije krajevnih skupnosti.

Gospodarska kriza, ki je najbolj opazna v boju za porazdelitev energetskih virov med posameznimi državami, sili danes k kolosalnemu nazadovanju industrije in to tako v evropskem kot v krajevnem merilu.

Kaj lahko pomeni poudarjanje problema krajevnih skupnosti v teh velikanskih notranjih premikih kapitalistične družbe?

Če upoštevamo podrejenost kmečkih skupnosti prevladujočim interesom kapitalistične gospodarske organizacije, lahko ta trenutek krize pomeni, da se nam krajevne skupnosti spet predstavljajo kot razbremenilni moment družbenih napačnosti, ki so se v tem času nakopičile, zato pa, čeprav začasno, postajajo gospodarski model in družbeni faktor, ki je spet uresničljiv, tudi na tistih področjih, ki jih je najbolj prizadela gospodarska preosnova v povojni dobi.

Spet se predstavlja možnost izrabe področja surovin (lesa, krme in kamenin), kmetijske proizvodnje (tudi najmanjšega kmetijskega obrata), malih zadrug (zato imajo svojo družbeno vlogo tudi male vaške mlekarne, ki so že v fazi razkrajanja), okolja (ki ga pojmujemo kot vrednoto zaradi dela, ki ga je vanj vložil človek) ter končno področja upravne reorganizacije in krajevne avtonomije (gorske skupnosti).

V načrtu, ki nasprotuje «evropeizmu» iz 50. let, ki je silil v emigracijo, se pripravlja sedaj ideološka osnova za omejitve izseljevanja.

Ni dovolj: gospodarski razvoj ustvarja podlago ne samo za gospodarsko podobo krajevnih skupnosti, pač pa tudi — in to postaja v Beneški Sloveniji zgleden primer — za sprejemanje zgodovinskih in kulturnih motičavij, vključno jezika.

Zato menimo, da je Beneška Slovenija danes pred preorbratom bodisi glede ponovne proučitve gospodarskih možnosti kot tudi predvsem, in s trajnejšimi posledicami, glede možnosti, da se sama predstavi kot etnična in jezikovna skupnost z močnimi težnjami po upravni avtonomiji. Menimo, da so že v zreli fazi nekatera vedno širša izpričevanja za-

vesti, ki bodo našla svoj izraz v izredno zanimivih političnih in kulturnih izkušnjah.

Gre za obliko osnovne samoobrambe, če že ne revanše, skupnosti, ki je bila mnogo desetletij žrtev kolonialističnih napadov: zato se naš kmet (ki je že star) s svojim skoraj avtarhičnim gospodarstvom ter s svojo krajevno kulturo, ki jo lepo izraža v našem jeziku, nam smiha ob sedanjih vajah v omejevanju potrošnje energije. On, ki se ni bil sposoben preleviti v plačanca, ki je odvisen od gospodarja, je obšel igro okatega žonglerja, on predstavlja nepretrgano zvezo med generacijami, predstavlja tradicijo.

Zato bi zgrešili vsi tisti med nami, ki bi se, ko so uganili, čigave roke držijo nitke, ne zavedali dovolj, pomembnosti trenutka in ne bi vzpostavljali na vseh ravneh vseh tistih stikov, ki so potrebni, da pride na bazi do vseh možnih izkušenj.

Paolo Petricig

V Špetru so se zbrali občinski svetovalci GORSKA SKUPNOST: NUJNOST SAMOUPRAVE

Gorska skupnost nadiških dolin se mora otresti birokratskega varuštva višjih oblasti, ki bi ji rade vzele avtonomijo. Že v statutu moramo z našimi pobudami ohraniti njene pristojnosti. Nov način izkoriščanja zemlje in polj, drugačno ozemeljsko načrtovanje, ki naj ne služi samo potrebam industrije vzhodne Furlanije, temveč tudi človeku, ki tod živi. Ohranitev okolja za družbeni preporod Nadiških dolin, možnost demografskega razvoja naših gor in dolin. Vse to so teme zborovanja, ki je bilo 9. februarja v hotelu «Belvedere» v Špetru.

Shodu, ki je bil javen, čeprav so nanj povabili samo občinske svetovalce in upravitelje, ne pa politične skupine in gospodarske organizacije, je poročal arh. Luciano Di Sopra.

Jasno je izhajalo, da je Di Sopra premislil samega sebe in svojo prejšnjo študijo «Raziskava za načrt okrožja: Julijske Predalpe», ki ga je Ustanova za gorsko gospodarstvo objavila leta

1970 v Vidmu. Di Sopra je namreč zavrgel svoj prejšnji predlog o hitrem urbaniziranju Slovencev v Julijskih Predalpah in utemeljil zahtevo, da je treba rešiti problem Benečije na smotrni in smiseln način. Na shodu v Špetru je s kopico dokumentiranih podatkov dokazal, da obstaja «nova težnja», ki izhaja tudi iz spoznanj, do katerih so se dokopale politične in kulturne silnice v Benečiji od leta 1970 do danes.

Danes je bolj kot prej jasno, da ni mogoče predlagati urbanizacijo kot pogoj za rešitev problemov Slovencev in prebivalcev goratih področij, saj so zaradi sedanjih gospodarskih okoliščin dvomljive celo perspektive obstoječe industrije. Di Sopra je leta 1970 pisal: «Analiza dejanskega stanja in operativni zaključki raziskave dokazujejo odprtost okrožja Julijskih Predalp, ki imajo v videmskem okrožju svojo minimalno ozemeljsko zaokroženost, ki naj omogoči smotrno gospodarsko načrtovanje

področij, ki ga sestavljajo...» In še: «Ko bi pa segli samo na področje, na katerem smo uvedli raziskavo, bi morali poudariti samo krajevne gospodarske značilnosti, ki jih je trdo pogazil rastoči proces strukturnega razkrajanja...».

Danes se stvari postavljajo drugače. To so potrdile na shodu tudi osebe, ki nosijo različne odgovornosti v javnem življenju. Mi še poudarjamo, da so prejšnjim težnjam botrovala zahteve po čedalje večjem številu delavcev v Furlaniji, v Italiji in tujini. Novi predlogi, ki so vendarle zanimivi, pa so ostali v zraku, tudi zaradi prevelike abstraktnosti, tako da so naši župani, spričo drugačnih stališč čedadskih upraviteljev, ostali zadržani. Verjetno zato, ker so čutili za kulisami konflikt pristojnosti, ki se začena.

Priča smo važnemu političnemu razvoju, ki od blizu zanima Benečijo. Gre za pobude, ki postavljajo v ospredje avtonomijo, svobodo načrtovanja, organske prisotnosti oblik življenja skupnosti.

Ne da bi se spuščali v zadeve političnih sil, ki delujejo v naših krajih, bi radi opozorili na pomen odnosov, ki se oblikujejo v tem obsevnem trenutku oblikovanja statutov gorske skupnosti in med ustanovami, ki to skupnost sestavljajo.

Medtem ko gorska skupnost želi biti svobodna že ob nastanku, ko bi si sama oblikovala svojstveno upravno organizacijo in oblast, ki naj ustreza njeni samostojnosti, pa ustanove, ki so doslej gospodarile z našimi področji (v mislih imamo Ustanovo za gorsko gospodarstvo) skušajo ohraniti svoje urade in strukture. Skupnost Nadiških dolin (oziroma Gorska skupnost Julijskih Predalp, na področju, ki je narodnostno in zgodovinsko enotno) je torej zadela ob čer, še preden bi se sploh začela premikati. Verjetno ne bo zadnja.

Verjetno bo zato potrebna največja enotnost vseh naših občin in sveta Gorske skupnosti.

Ustanova za gorsko gospodarstvo nastopa namreč preko svojih elaboratorjev kot centraliziran urad, ki razpolaga s strokovnjaki, funkcionarji in tehniki. Svetovalci ji bodo urbanisti in načrtovalci, Gorska skupnost pa naj bi bila «objekt» njenih posegov, preprosto povedano le «klient» za načrte in programe. Tako bi po-

stavili na glavo osnove zakona o gorskih skupnostih. Tako se zdi, da je shod v Špetru bil koristen in hitro ponujen rešilni pas v trenutku, ko se postavlja vprašanje zakonitosti obstoja centraliziranih ustanov na našem goratem področju.

Naša dolžnost je, da svoje bralce opozorimo na nevarnost in zanko, ki nam jo nastavljajo. Opozoriti jih moramo na nujnost, da s svojo prisotnostjo izpričajo, da so tudi druge poti, kot so morada hoteli s svojim molkom povedati naši župani in kot so drugi povedali tudi na glas.

Za Benečijo je dobro to, kar ji pomaga k zavesti, k večji odgovornosti v izbirah, k samostojnosti. Danes je čas, ko se moramo otresti zunanega varuštva, tudi če se to predstavlja s vsemi blagoslovi smotrnosti in funkcionalnosti.

RESOLUCIJA SLOVENSkih BENEŠKIH DRUŠTEV

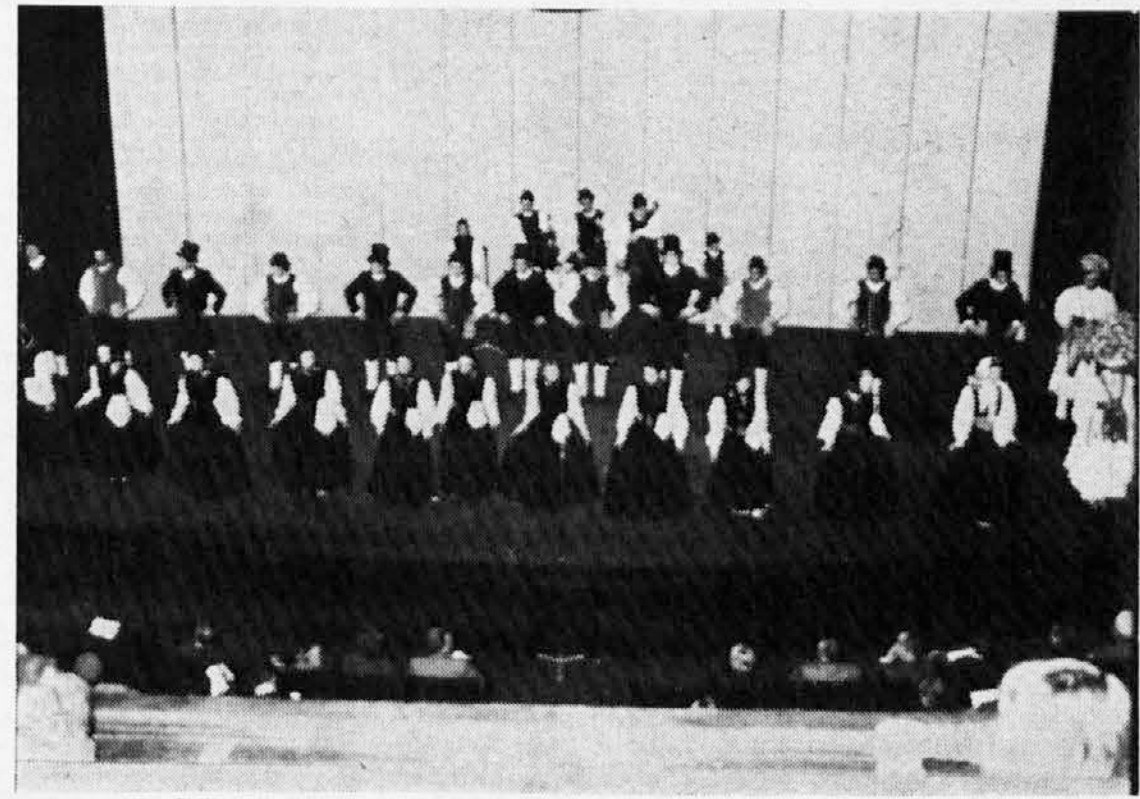
Beneška združenja: Krožek za znanstvene raziskave v Brdu, Združenje slovenskih emigrantov iz Beneške Slovenije, Studijski krožek «Nediža» iz Špetra Slovenov, Kulturno društvo «Ivan Trinko» iz Čedad, duhovniki skupine «Dom» in Kulturno društvo «Rečan» so naslovila na predsednika deželnega odbora, na pristojna odborništva, na tajništva političnih strank in na tisk naslednjo resolucijo:

«V odgovoru na vprašanja Slovenske skupnosti, KPI in PSI, kateri se je pridružil tudi PSDI in Furlanskega gibanja glede poskusnega tečaja slovenščine dvakrat na teden v pošolskem pouku v Brdu in Teru, za katerega se je odločil šolski patronat v Brdu, je deželni odbornik Sergio Coloni na seji deželnega sveta 12. februarja 1974 med navajanjem dejstev izrekel glede tega nekatera mnenja.

Čeprav ugotavljajo novo usmeritev in odprtejšo politično pogleda pri izvajanju vprašanja svobodnega jezikovnega in kulturnega izražanja Slovencev videmske pokrajine, podpisani kulturni krožki in združenje emigrantov poudarjajo, da je obiskovanje popoldanskih šolskih lekcij bilo in je fakultativno, zaradi česar ostaja še toliko bolj svobodna udeležba pri poskusnih tečajih slovenščine, kakor je razvidno tudi iz patronatovega zapisnika.

Ker je šolski patronat sam po sebi podporna ustanova, je poveril nalogo poučevanja na osnovi ocene osebnih sposobnosti šolnika, ki lahko, kakor se je že dogodilo drugod, opravlja svoje delo brezplačno, samo da bi dosegel točke, veljavne za natečaje.

Upoštevajoč tudi, da bi poučevanje slovenščine v pošolskem pouku v Beneški Sloveniji omogočilo otrokom poglobljanje v jezik in v kulturnih vrednotah, ki so jim prirojene, in da ne bi zardevali zaradi svojega preprostega kmečkega in hribovskega izvora, s pospeševanjem socialne pobude in obnavljanjem izgubljenega stika med ljudsko kulturno in šolo, podpisana združenja zahtevajo obnovitev poučevanja slovenščine v pošolskem pouku v Brdu in Teru in da to nalogo zaupajo istemu profesorju.»

NA SLIKI REZIJSKA FOLKLORNA SKUPINA V KULTURNEM DOMU V TRSTU

VEDNO VEČ PROTESTNIH IZJAV IN SOLIDARNOSTI Z BENEŠKIMI SLOVENCMI

Če smo na eni strani pričevali vedno večjega fašističnega nasilja, potuham in podporam, ki mu prihajajo iz raznih krogov, nas po drugi strani razveseljuje dejstvo, da se vedno bolj jači demokratska miselnost v italijanski družbi. Vedno je več ljudi, društev, odborov in organizacij, ki odločno reagirajo na izivanja ter na kršitve določil republiške

ustave, ki je sad protifašističnega boja in zmage demokratskih sil nad fašizmom.

Ljudje doma in po svetu se zavedajo vsak dan bolj svojih pravic, se zanje borijo in vedno bolj upirajo diskriminacijam in krivicam.

Mi, ki smo bili toliko let sami v pravičnem, a večkrat v obupnem boju za naše

pravice, smo ginjeni za tako široko solidarnost in podporo, ki nam prihaja iz vseh strani, slovenskega in italijanskega demokratičnega javnega mnenja v zvezi z nezasišano zadnjo krivico, ki so nam jo napravile predpostavljene oblasti s prepovedjo pošolskega poučevanja slovenščine v občini Brdo in Teru, za katero se je bil soglasno izrekel šolski patronat te občine.

Če bi bila zbrana vsa solidarnostna pisma, prošnje in protestne izjave, ki smo Nadaljevanje na 2. strani

UN VALORE

da difendere: IL DIALETTO

L'arricchimento spirituale di una persona, di un gruppo etnico, di un popolo, comporta precedentemente la conoscenza e poi l'integrazione di alcuni valori che sono identificabili nella sua storia, nella sua religione, nei suoi costumi, ma soprattutto nel suo linguaggio, quale espressione che riesce a sintetizzare concretizzando quello che gli studiosi chiamano cultura. Le discipline che si occupano del linguaggio sono numerose, trattandosi di una attività che impiega funzioni psichiche e fisiche fra le più importanti dell'uomo e che, al tempo stesso, costituisce la manifestazione primaria e più tipica della sua vita interiore nel complesso dei rapporti che in lui si intrecciano. Ma fra tutte le altre discipline, (psicologia, pedagogia, sociologia e filosofia), quello che assume il linguaggio ad oggetto diretto ed esclusivo del suo studio è la glottologia, o scienza del linguaggio o più semplicemente linguistica. Questa considera il linguaggio, tanto nella sua tecnica funzionale, determinandone le regole e le cadenze, quanto nella sua partecipazione alla vita spirituale e pratica degli individui e delle comunità.

Si tratta di una disciplina prettamente storica che coinvolge l'uomo in tutta la sua problematica reale e gli dà la possibilità di concretizzare in simboli e in suoni accessibili ai suoi simili, il suo sapere e il suo stato d'animo e quindi tutto il suo essere.

Considerando il linguaggio nel suo aspetto storico dialettico, possiamo comprendere maggiormente il valore della libertà, quale conquista personale e collettiva, che socializzando l'individuo lo unisce agli altri e lo responsabilizza.

Dialetto e lingua rappresentano due modi di essere di ogni gruppo sociale: il primo a livello ufficiale, con dei codici particolari, espressione di un determinato sistema; l'altro a livello spontaneo, meno formalizzato, privo di schemi autoritari, depositario di una realtà più semplice che rispecchia maggiormente i contenuti, dove ogni interlocutore riesce a definirsi in tutta la sua personalità.

La lingua, nella sua codificazione, fornisce l'aspetto squisitamente tecnico al parlante, mentre il dialetto esprime i suoi moti di coscienza più profondi, per cui è nella espressione dialettale che ogni individuo riconosce se stesso, il suo mondo, la sua libertà e si avvicina criticamente al vero concetto di democrazia.

Salvaguardare il dialetto nella sua naturale formazione, rappresenta una conquista per tutta la comunità, in quanto si possono così valorizzare i sentimenti più profondi dell'individuo e del suo gruppo sociale che può così identificarsi nel

suo idioma e finalizzare determinate spinte materiali che questa nostra società continuamente alimenta con i suoi miti consumistici. Prendendo in considerazione il dialetto parlato nella Slavia friulana, possiamo osservare che tale idioma pur con le molte differenziazioni che lo distinguono dagli altri 42 dialetti diffusi nel mondo slavo occidentale, dimostra molta affinità con la sua lingua madre e, può secondo gli esperti di glottologia, in questa nostra società fortemente massificata e livellatrice, sopravvivere solo se esso riuscirà a darsi una veste non dico letteraria, ma per lo meno grammaticale e scritta, assumendo la struttura della lingua alla quale appartiene.

In caso contrario, rimanendo a livello di spontaneità, senza nessun supporto linguistico, sarà costretto a scomparire, inghiottito come dialetto dalle lingue vicine, sloveno e italiano, molto più forti ed agguerrite.

Diciamolo a chiare lettere che la morte di ogni dialetto, anche se esso viene considerato un modo spontaneo e semplice di comunicare, rappresenta sempre una perdita culturale e spirituale, non solo per gli abitanti di quella regione talvolta limitata e abbandonata, ma per l'intera comunità nazionale, nella sua costante ricerca di valori sempre più profondi. Portare avanti altre affermazioni pseudostoriche o politiche, vuol dire negare l'essenza dell'uomo nella sua struttura più profonda e più viva, senza alcuna possibilità di sostituire certi valori con surrogati forse più efficienti, ma più superficiali. Ogni conquista sociale non può assumere alcun valore, se non partiamo dall'uomo e dalla sua essenza più intima, di cui il linguaggio parlato rappresenta un cardine fondamentale, e non è pensabile una ristrutturazione comunitaria, con specifiche prospettive di sviluppo, se viene dimenticato il suo presupposto fondamentale: il dialetto, nel quale ogni individuo riesce a riconoscersi ed è disposto, in questa sua tipicità, a sopportare qualsiasi trasformazione. Affermazioni generiche di una tutela a sfondo paesaggistico o ecologico, possono nascondere diverse intenzioni, della cui bontà non è il caso di entrare in merito, ma allorché vengono trascurati quelli che sono i più sacrosanti principi di una comunità, con molte cavillose interpretazioni, appare chiaro che tale gruppo ha i giorni contati, che non ha nessuna possibilità di sviluppo e di progresso, intesi come crescita spirituale dei suoi componenti.

E' facile parlare di democrazia. Importante è rendere la medesima operante, dandole contenuti validi che la qualificano e la rendono accessibile a tutti i livelli.

DOMENICO PITTIONI

VEDNO VEČ PROTESTNIH IZJAV IN SOLIDARNOSTI Z BENEŠKIMI SLOVENCMI

Nadaljevanje s 1. strani jih prijeli s strani Slovencev in Italijanov v zvezi s tem žalostnim dogodkom, bi lahko napisali debelo knjigo.

«Nismo več sami!» smo bili napisali v drugi številki na šega lista, a takrat nismo pričakovali, da bomo deležni še večje solidarnosti. Ta solidarnost bo morala najnujno imeti, v bližnjem ali manj bližnjem prihodnjem času, veliko, pozitivno težo pri obravnavanju in reševanju našega nacionalnega problema.

Oblasti in tiste nazadnjaške sile, ki nam kratijo naše najosnovnejše pravice, ne bodo mogli ostati gluhi ob takšni spontani sili, ki se je zbrala okoli nas in bodo morale končno priznati vse tiste pravice, ki nam pripadajo kot narodni skupnosti.

Žal, zaradi pomanjkanja prostora, ne moremo objaviti niti imen ustanov, društev, organizacij in posameznikov, ki so nam izrazili svojo solidarnost. Kar se tiče Slovencev, ne glede na njihovo politično opredelitev, je razumljivo in naravno, da so z nami v teh težkih trenutkih. Sedaj je važno za nas, da nas podpira tudi italijanska demokratič-

na javnost. Naj tu omenimo le nekatere izjave, ki so nam prišle iz te strani.

Solidarnostno izjavo so nam poslali: «Ente italiano per la conoscenza della lingua e della cultura slovena» iz Trsta.

Stalni protifašistični odbor iz Vidma, skupina 98 italijanskih študentov iz padovanske univerze (njihovo izjavo z imeni objavljamo na drugem mestu lista v italijanski), emigrantska družstva ACLI - ERAPLE, ALEF in društvo beneških emigrantov, (izvleček izjave prav tako objavljamo v našem listu). Spet je nad vse važna izjava, ki so jo podpisala beneška kulturna društva, katera je neposreden odgovor na izvajanje deželne odbornika Sergia Colonia, ko je odgovarjal v deželnem svetu 12. t.m. na razne interpelacije, ki so bile predložene deželnemu Odboru po dogodkih v Brdu in Teru.

V imenu vseh zavednih in naprednih beneških Slovencev se prav srčno zahvaljujemo vsem, ki so, na kakršen koli način, izrazili svojo solidarnost. Prepričani smo, da enotnost vseh demokratičnih sil, bo rešila tudi naše težke probleme.

PEVSKI ZBOR «REČAN» IZ LJES NA BLEDU

Mešani pevski zbor «Rečan» iz Ljes se vsepovsod lepo uveljavlja in išče stikov in sodelovanja v zamejstvu in po Sloveniji. S svojimi nastopi širi spoznanje besedne umetnosti in narodne pesmi naše Benečije.

Na tem koščku zemlje, ki je najbolj pogojevan in izpostavljen tujim vplivom, pevci Rečana dajejo vsak dan svoj doprinos medsebojnemu spoznavanju tu življenjskih narodov in z umetniško močjo beneško-slovenske pesmi krepijo in hranijo narodnostno podobo naše skupnosti. Prav s svojim delovanjem «Rečan» konkretno uveljavlja Prešernovo idejo o ljubezni med narodi, ki je danes tako živa v vsakem demokratu.

Ker pevci pri Rečanu so dokazali, da znajo resno delati in da želijo bogatiti idealne svobode, napredka in narodne zavesti, ideale, ki oblikujejo dostojanstvo in vlivajo moči našemu ljudstvu v Benečiji, so se z veseljem odzvali vabilu predsednika Kulturne Skupnosti Radovljice Jošta Rolca in sodelovali na svečani proslavi slovenskega kulturnega praznika na Bledu, ki letos ni častil samo 125-letnice smrti dr. Franceta Prešerna, ampak tudi 30-letnico prvega zbora slovenskih kulturnih delavcev v Semiču.

Naš pevski zbor «Rečan» s svojimi 25. člani je nastopil v festivalni dvorani na Bledu, ki je bila od prilike povsem napolnjena in ga je ob nastopu nagradila z velikim ploskanjem.

Slovesnosti Prešernovega večera na Bledu so se udeležili poleg našega pevskega zbora, tudi slovenski rojaki

iz Koroške z mešanim pevskim zborom «Radiše» iz Zrelca (Ebental), pa tudi drugi domači pevski zbori kot KUD «Stane Zagar» iz Kroke, pa prvakinja Opere SNG iz Ljubljane Zlata Ognjunovič, pianistka Zdenka Lukec-Čuden, recitatorska skupina osnovne šole iz Bleda, člani DPD svoboda in veriga iz Lesc.

Praznik se je začel s slavnostnim govorom, se je nadaljeval s kulturnim sporedom in se je končal s svečano podelitvijo Linhartove nagrade našemu rečanskemu pevskemu zboru in pa zboru «Radiše» iz Zrelca (Ebental) na Koroškem. Priznanja je podelil poslanec Jože Bohinc za delo osveščanja in za prizadevanja ohraniti avtentičnosti svojega porenja v zamejstvu prav v duhu Prešernovega izročila.

Za spodbudno nagrado se je v imenu slovenskih rojakov iz Koroške zahvalil učitelj Tomaž Ogris, podpredsednik Slovenske Prosvetne Zveze iz Celovca, medtem ko za Beneške Slovence je prof. Viljem Černo, predsednik Kulturnega Društva «I. Trinko» iz Čedad izrazil svojo hvaležnost domačinom in pa organizatorjem za prijetno slovesnost in tudi izrečeno solidarnost Beneškim Slovincem zaradi prekinitve tečaja slovenskega jezika v Brdu in Teru.

Praznik slovenske kulture na Bledu je vtil vsem prisotnim nove moči za nadaljnje delo in prispeval k še tesnejšim vezem z zamejskimi Slovenci.

Viljem Černo

Pevski zbor «Rečan» poje na Bledu

SREČANJE MED DELEGACIJAMA SKGZ IN ZSO NA KOROŠKEM V AVSTRIJI

V soboto 9. februarja sta se sestali v Celovcu delegaciji Slovenske kulturno-gospodarske zveze in Zveze slovenskih organizacij na Koroškem. To srečanje spada med redne stike, ki jih imata že dalj časa naši osrednji slovenski organizaciji v Italiji in Avstriji.

Delegacijo ZSO je vodil predsednik dr. Franci Zwitter, sestavljali pa so jo podpredsednik Hanzi Ogris, kateri predstavlja koroške Slovence v deželnem parlamentu, podpredsednik dr. Pavel Apovnik, inž. Franc Einspieler, Hanzi Weis, Milena Groebacher, dr. Gustil Malle, Janez Wutteč, Ljubo Urbajs in glavni urednik Vestnika Rado Janešič.

Delegacija SKGZ pa je bila takole sestavljena: pred-

sednik Boris Race, tajnik dr. Darij Cupin, člani izvršnega odbora Dino Del Medico (naš rojak), Filibert Benedetič, Gorazd Vesel in dr. Karel Šiškovič.

Na sestanku so bila podana obširna poročila o polazaju slovenske manjšine v Italiji in Avstriji, ki se morajo še dalje boriti za najosnovnejše narodnostne in gospodarske pravice, posebno na določenih področjih, kjer te manjšine živijo.

Na koncu je delegacija ZSO izrazila svojo ogorčenost zaradi prepovedi pošolskega poučevanja slovenščine v Brdu in Teru in izrekla solidarnost nam beneškim Slovincem za pravično borbo, ki jo bijemo za naš narodni obstoj.

LETTERA DI 98 STUDENTI DELL'UNIVERSITA' DI PADOVA IN RELAZIONE AI FATTI DI LUSEVERA

Al Ministro della Pubblica Istruzione e p.c.: al Presidente della Repubblica, ai Presidenti delle Camere, al Presidente del Consiglio, alle Amministrazioni Regionali, Provinciali e Comunali interessate, alla stampa, ai Partiti e Sindacati Democratici, ai Circoli Culturali della Regione Friuli-Venezia Giulia.

Il Patronato Scolastico del Comune di Lusevera-Brdo (prov. di Udine) ha istituito con delibera del giorno 22-10-1973 (approvata alla unanimità), in concomitanza con la creazione di un servizio di doposcuola per gli alunni della scuola elementare dei plessi scolastici di Lusevera e di Pradiellis, un corso in via sperimentale di lingua slovena per il cui svolgimento aveva offerto la sua opera il prof. Viljem Černo.

Tale decisione onora quel Patronato Scolastico, il quale, nei limiti consentiti dalle sue facoltà, ha fatto del suo meglio per rendere giustizia alla cultura ed alla civiltà montanara della Slavia Friulana, che da troppi anni pazientemente attende l'applicazione di molti articoli della Costituzione Repubblicana (in particolare degli articoli 2 e 6).

Ai sottoscritti studenti di opinioni democratiche dell'Università di Padova, risulta che lo svolgimento di tale lodevole iniziativa sia stato inopinatamente impedito dall'intervento di Superiori Scolastiche e Prefettizie - Autorità.

A giustificazione del provvedimento sembra che si sia creduto bene di addurre le seguenti ragioni:

Incompetenza del Patronato Scolastico circa l'autorizzazione dell'insegnamento di lingue straniere (così lo sloveno essere considerato «lingua straniera» nel Comune di Lusevera-Brdo, non si capisce con molta chiarezza, se si tiene presente che per la quasi totalità della popolazione esso rappresenta, e da circa quattordici secoli, la parlata materna. Del resto, il censimento del 1921 e statistiche svolte recentemente per conto del Parlamento, ampiamente lo provano).

Vicinanza del confine di Stato con la Repubblica Socialista di Jugoslavia. E tuttavia non ricordiamo di aver avuto notizie di provvedimenti del genere da parte delle Competenti Autorità, per impedire l'insegnamento delle lingue tedesca o francese, in Valle d'Aosta, in Trentino Alto Adige o in altre regioni di confine, a dispetto di qualsivoglia contiguità della frontiera francese, svizzera o austriaca.

Essendo nota la conoscenza che il Signor Ministro possiede riguardo ai problemi della convivenza civile dei popoli d'Europa e, di riflesso, della protezione delle minoranze linguistiche essendo certi che Ella pienamente intende la gravità del provvedimento dalle locali Autorità adottato vogliamo confidare in un Suo intervento in difesa dei diritti troppo a lungo calpestati di questi montanari (e non soltanto dagli zelanti Funzionari della dittatura fascista), e che valga inoltre a restituire una buona volta alla Scuola quell'autonomia e quella dignità di centro culturale aperto che, secondo la nostra opinione, le spettano.

Noi, per parte nostra, riteniamo che ciò contribuirà a restituire al Friuli, in cui da secoli genti di parlata friulana, italiana, slovena e tedesca in accordo esemplare convivono, quel ruolo di contrada m.t. teleuropea (vuol dire: al centro etnico d'Europa, ovvero al punto di confluenza dei suoi tre maggiori gruppi linguistici. Germanico, Neolatino e Slavo) che come poche altre può diventare esempio luminoso di reciproco rispetto e di civile convivenza per tutti i popoli.

Quando invece ai Cittadini Italiani di lingua slovena che vivono nella terra friulana non venissero riconosciuti quanto prima quegli inalienabili diritti che nessuno dovrebbero loro negare

tutti noi, come Cittadini di un'Italia nata dalla Lotta Antifascista, come democratici e come Europei, ci sentiremmo irrimediabilmente defraudati di un patrimonio che è anche nostro, nella misura in cui rappresenta un insostituibile arricchimento per la civiltà umana.

Oltre a trarne, sul piano politico, l'inevitabile conclusione che, proprio poco dopo il censimento del 1921, la democrazia e la sovranità popolare abbiano ricevuto, se non altro per quel che riguarda gli Sloveni della Provincia di Udine, un colpo talmente duro da non riuscire a risollevarsi ancor oggi del tutto.

La ringraziamo per la benevola attenzione.

Ella Dri, Marisa Guerra, Filippo De Dea, Orietta Pagnutti, Elena Nart, Luigi Dal Bianco, Mina Ven-

turilli, Valeria Milioni, Vittorio Novello, Loretta Lazzaretto, Egidio Rizzardi, Vilma Casarotto, Maurizio Ruilo, Grazia Cardile, Fabrizio Reich, Donata Battilotti, Livio Scudiero, Antonia Farina, Laura Martinello, Agostino Mascanzoni, Iole Munari, Giuliana Salvagno, Angelo Bisceglia, Anna Bortoli, Claudio Soave, Oliva Rossi, Giovanni Sanna, Maria Pia Rizzo, Lorenzo Petrovich, Natalia Rossi, Maria Assunta Nichisolo, Luisa Baratella, Adriana Lonardi, Gian Luigi Gaspari, Maria Antonietta Dal Cin, Maila Grando, Giovanni Negro, Carmela Lafratta, Raffaella Galante, Maria Teresa Pasqualetto, Luisa Cordella, Antonio Bincolletto, Cristina Pillon, Valeria Ross, Mary Vian, Renzo Franco, Linda Rosa Gelmetti, Myriam Gottardi, Antonio Polo, Maria Luisa Zardini, Sergio Sartori, Leonardo Cepparo Goretta Raccanello, Maria Massignan, Renata Zuzzi, Anna Maddalena, Rosanna Brusgan, Giovanna Visentin, Marisa Ketty Crivellari, Giovanna Massignan, Maria Asquini, Maria Grazia Menegoni, Rosellina Crucitti, Giuliano Fabris, Teodoro Anziutti, Loredana Gris, Laura Vanelli, Paola Benincà, Otto Manfrinato, Ivana Colpi, Carla Trevisan, Pino Nicotri, Sandra Torelli, Adriana Reginato, Chiara Forcella, Paola Fortunati, Pietro Gallussi, Loredana Manfrinato, Rosa Dalla Costa, Giuliano Pasetti, Fernanda Breda, Damiano Duria, Annalisa Chiuppani, Paolo Unizzi, Franca Dalla Costa, Oreste Mauro, Sandro Stringari, Carlo Scorretti, Loretta Zorzi, Lidia Montanari, Angela Ruta, Tiziana Colle, Franco Spelzini, Mauro Scorretti, Renzo Deganutto, Lino Chianchetti, Luigi Caparrotta, Gian Pietro Cavallini.

PROBLEMI NAŠIH ŠUOLARJU

Zadnji krat san pisu o naših pendolarjih, kateri premerijo tarkajkrat cješta, ki se vijejo po naših dolinah z avtomobili al pa s korjero. Tisti, ki je brau članek o pendolarjih, je lahko pomislil, da njeso samuo naši djeluci, ki tarpijo zavoljo infrastrukturne zanemarjenosti, ki jo vidimo u naši Benečiji. Kam greš, če čješ kupit dan gvant al pa kapot. Če čješ imjeti njeko zbjero, muoraš iti narmanj do Čedad, kjer lahko nardiš usake sort špežo.

Narbuj pa je delikano uprašanje naših mladih šuolarju, kateri se muorajo voziti usak dan s tistimi korjerami, ki vozijo pendolarje na djelo, do Škrutovega, Špjetra an Čedad. A ki pomeni vič ustati ob peti al šesti uri zjutra za otroka 12 ljet, ku za družega odraslega človejeka?

Matí pusti otroka vič cajta, ki more tu pastjeji. Nazadnje, tudi če čez vojo, ga pokliče an mu da kafé, katera ga vičkrat ne more usega popit, zatuo, ker je že začu' motor od korjere, ki ne bo čakala, da bo on u mjeru pojedu fruostih, ku usi otroc.

Kadar ga parpeje korjera do šuole, je šele zaspan an je šele prezguoda, da bi ušafu nje urata odparte, da bi odložu turbo al pa, da bi se kam usednu an u mjeru pomislil na tisto, kar je študju' za tisti dan, saj je tuole buj potrebno, ku sam študij. Kaj naj djela študent tisti cajt, ki ga loči od začetka učenja. Ustavjen ne more bit, parvo zatuo, ki je mlad, drugo pa zatuo, ker je zguoda raduo mraz. Za tuole njega gibanje pa ima samuo tisti uozak «marciapiedi», hodnik, ki ne zadoštuje še za dva, ki bi se tjela

Nadaljevanje na 4. strani

SEJA GLAVNEGA ODBORA SKGZ V ČEDADU

V soboto 16. februarja popoldne je bila v Čedadu seja Glavnega odbora SKGZ na sedežu društva «Ivan Trinko».

V Slovenski kulturno-gospodarski zvezi velja pravilo, da se mora vsaj enkrat na leto vršiti seja Glavnega odbora v Beneški Sloveniji, saj je več članov v odboru tudi iz Benečije.

Razpravljali so o sledečem dnevnem redu:

1. Položaj v Beneški Sloveniji
2. Mednarodna konferenca o manjšinah
3. Razno.

O vseh problemih Benečije so obširno poročali: prof. Viljem Černo, Dino Del Medico, Izidor Predan in prof. Pavel Petričič.

Po poročilih se je bila razvila plovdiva diskusija.

Na koncu je bila sprejeta izjava v zvezi s poučevanjem slovenščine v Brdu in Teru, katero objavljamo tu spodaj v celoti.

Glavni odbor SKGZ je zboroval dne 16. t.m. v Čedadu, na sedežu Kulturnega društva «Ivan Trinko» in obravnaval položaj v Beneški Sloveniji ob prepovedi poučevanja slovenskega jezika v okviru pošolskega pouka v Brdu in Teru.

Po podrobnih poročilih in pojasnitvah odbornikov iz Benečije in s posebnim ozirom na izjavo, ki jo je podal deželni odbornik Sergio Coloni na seji deželnega sveta 12. t.m. izhaja, da so utemeljive huminskega šolskega nadzorništvu, zakaj je bil prepovedan tečaj slovenskega jezika, brez pravnih osnov, na katere se nadzorništvu sklicuje.

Previdem ni pošolski pouk obvezen. Se manj obvežno je poučevanje katerega koli predmeta v tem okviru. Kot potrdilo, da je bil tečaj slovenskega jezika fakultativen, velja dejstvo, da se ni od 17 učen-

cev na željo staršev udeleževala tega tečaja ena učenka.

Določba, da merejo vršiti pošolski pouk le tisti šolniki, ki jih imenuje šolska oblast, ne obstaja. Pošolski pouk sam je podpornega značaja in o njem odloča le šolski patronat, ki je odraz krajevnega prebivalstva in ki imenuje učitelje in vaditelje. Šolsko Ravnateljstvo ima edino nalogo, da pouk nadzoruje.

Izvršena ni bila torej nobena pravna ali proceduralna napaka ob uvedbi pošolskega pouka na obeh omenjenih šolah. Vsako nadaljnje vztrajanje šolskih oblasti v trditvi, da so bile storjene napake, bi pomenilo, da nočejo, da se poučuje slovenski jezik v Beneški Sloveniji celo v pošolskem pouku. Zato glavni odbor SKGZ poziva naj svojo prepoved takoj prekličejo.

Deželni odbor se je res zanimal pri merodajnih oblasteh za vzroke prepovedi, toda iz odgovora odbornika Colonija izhaja, da je bil pogost vzrok nezadosten in zato nezadovoljiv ter ni omogočil uresničevanja programskih napovedi deželnega odbora glede uveljavljanja pravic slovenske narodnostne skupnosti in akcijskega potrjevanja načela, da predstavlja slovenska narodnostna manjšina v deželi Furlaniji - Julijski krajine kulturno in družbeno bogatitev dežele same.

Glavni odbor SKGZ ugotavlja tudi, da predstavlja zagotovilo dežele, da bodo kulturna društva lahko prirajala tečaj slovenskega jezika v šolskih prostorih nezadostno rešitev, zato poziva deželni odbor, da ponovno zavzame ves svoj vpliv, da se omenjena prepoved prekliče, ker se mora poučevanje materinoga jezika, čeprav za sedaj izven rednega pouka, vršiti v okviru javnih šolskih ustanov.

Glavni odbor SKGZ

Takuo vidite, naši emigranti delajo u Zviceri za tisti denar, za katerega bi lahko delali doma. Oni ga služijo, pošljajo damu spremenen u žlahtno valuto pa kapitalisti ga ulajo gor nazaj. Adan djela za hišo, drugi pruoit nji.

Če se bo še naprej takuo koluo obračjalo, ne bomo imjeli djela doma.

Uprašam se, dost emigrantu je potreba zagnat u Zvicero, da pošjajo damu samuo tisti denar, ki ga ankrat ne-se samuo an kapitalist čez konfin? Dost cajta muorajo djelat, da ga spet spravijo u Italijo? Nardite sami ratingo!

Da pridemo na drugo. Al ste brali, kaj je paršlo na dan sada u Italiji? Naj vam ist povjem? Nekateri kapitalisti so skrili al pa zatajili na taužente tonelat petrolja. Prodajali so ga tudi u druge dežeje, nas pustili pa na cjesti. Govori se o podkupovanju funkcionarju ENEL, da bi gradili u Italiji termoelektrarne centrale namest termonuklearnih, da bi takuo lahko prodali vič petrolja.

Za adnega velikega, Cazaniga, so dali ukaz, naj ga zaprejo, a on je šele u Ameriki.

Njeki drugi veliki kapitalist u Genovi, ki ga tožijo, da je zakrivu benzín, je prou s svojim advokatom sodišče, naj mu spremene obtožbo an naj ga tožijo, da je djelu pruoiti interesom «patrie» - domovine, samuo, da bi manj plačju. Pravijo, da je imeu ia kapitalist do sada saldu pune usta «patrie». Pomislite. Sada sam upraša, naj ga tožijo zatuo, ker je djelu za interese drugih dežel, samuo, da bi manj plačju!

Kar se menetiče, sem spoznu že puno cajta, da je za bogate ljudi «patria» samuo denar. Videli bomo, kakuo bojo sodili ljudi, ki so oškovali Italijo za milijarde lir! Bogati se izmažejo, rjeveži pa plačjujejo, u cajtu mjeru an u cajtu uejske. U cajtu uejske še buj plačjujejo rjeveži. Oni umjerajo, bogati pa zad komandirajo. Uejsko pa začnejo le te bogati. Se ni še zgodilo na svjete, da bi bili začeli djeluc, kumetje, te buozi ljudje kajšno uejsko pruoiti drugi deželi.

Bogati začnejo uejsko, da bi razširili njih dobičke an interese an za tuole umazano djelo kličejo umjerat buoge ljudi. Te buozi se tučejo za interese te bogatih. Kadar konča uejska, če parnese buožac kožo iz nje, namest, da bi mu dali djelo doma, ga pošjajo služiti žlahtno valuto po svjete. Če pa pride iz uejske bolan, ranjen al pa omarnzen, bo čaku ljeta an ljeta, da mu dajo penzion, če mu ga le dajo an on še napri vjerje, da se je tuku za «patrio».

Tisti pa, ki nakuha uejsko, tisti, ki narbuje ueče, da je potrjeba branit domovino, kadar ima parložnost proda «patrio» an ljudi. Če mu ne dajo vič, tudi za 30 srebarniku!

Al je al ni takuo? Vas pozdravja vaš Petar Matajurac

NAŠE STARE PRAVLJICE

Je bil an puob, ki je bil an velik pianac, ga ni tjela maj dna poročiti. An dan je ušafu adno ččo an jo je uprašu, če ga ččo... «Jest bi te rada tjela — mu je jala — ma piješ». «Na bom vič pil — ji je jal — bom pametan, bom an pridan gospodar».

Rezizanke v narodnih nošah v Kulturnem domu v Trstu

IZ REZIJE NAŠA

FOLKLORNA SKUPINA JE NASTOPILA V KULTURNEM DOMU V TRSTU

Našo rezijansko folklorno skupino poznajo že po vsem svetu. Nastopila je že desetokrat doma, v naši deželi, na raznih festivalih po Italiji pa tudi v inozemstvu. O nastopu v Kulturnem domu v Trstu je lepo pisal o nas tudi «Messaggero Veneto» iz Vidma.

Naše arhaične ljudske pesmi in plesi so bili vedno sprejeti s prisrčnimi aplavzi od publike povsod, kjer smo nastopili.

Tako smo bili v nedeljo 10. februarja v Trstu, kjer smo nastopili v lepem slovenskem Kulturnem domu. Koncert je bila pripravila tržaška Glasbena Matica.

Poleg nas sta nastopila še dva tržaška ansambla in sicer Ljudski trio iz Brega ter Tržaški narodni ansambel.

Prisotnemu občinstvu, ki nas je navdušeno pozdravilo, nas je predstavil naš dolgoletni znanec, znanstvenik- etnograf dr. Milko Matičetev iz Ljubljane.

«Pod pojem ljudske glasbe je danes zlezlo že marsikaj, kar ima le malo ali celo nič skupnega s pravo ljudsko glasbo, mišljeno kot pristno izročilo preteklosti, brez vsakršnih stiliziranih okrasov, rezijanska folklorna skupina pa je prinesla v tržaški Kulturni dom

čar prvinske starožitnosti, ki je zadišala z odra s pridahom pristne arhaičnosti kot dober domači kruh iz starodavne kmečke peči.» je zapisal kulturni kritik, Jože Koren, v «Primorskem Dnevniku».

Mi Rezijani smo ponosni na našo preteklost in na naše tradicije, ki jih želimo, ne samo ohraniti ampak jih posredovati širši javnosti po svetu. Zato radi nastopamo, če le moremo, povsod, kjer nas kličejo.

Posebno smo zadovoljni, da smo mogli nastopiti v slovenskem Kulturnem domu v Trstu.

PIŠE PETAR MATAJURAC

AL IE GLIH METRO PRAVICE ZA TE BUOGATE AN TE BOGATE?

Dragi brauci!

Ne zamjerite mi, če bom donas buj dug, ku po navadi.

Naš stari pregovor pravi, da te velike ribe jedo te male. Tuole se ne gaja samuo pod vodo, med ribami, pač pa tudi na suhem, med ljudmi.

Biu je u njeki vasi bogat človek, ki je obogateu takuo, da je kradu an ciganu buoge ljudi. Cjela vas se je tresla pred njim. Ljudje so mu djelali zastonj al pa samuo za župo, zak so vjedeli, da če se je spravu na kajšnega, ga je ščedu. Na puoju an na senožetih zanj niso vajal konfini. Kar čez nje je šu an jemau drugim zemjo. Če ga je kajšan tožu, je dobiu bogataž kaužo, zak je imeu denar, da je plačju narbuože advokate. Pa tudi med sodniki ni bluo nikdar tajšnega, ki bi bu paršu iz buoge družine, da bi bu, ne daržu za te buoge, pač pa, da bi bu samuo no malo pravičan do njih. Sodniki so bli samuo bogatih družin an med bogatini se znajo pomagat med sabo. Branili so družbo an privilegije njih klaše. Da je pravica za use glih, so imjeli zapisano samuo za harbatam.

Kaj mislite da je donas drugač? Ne!

Pred kratkem je ukradu u njekem mjestu an buogi mož 1000 franku iz truge za «buogime» u cjerkvi. Obsodili so ga na 3 ljeta paražona, na 3 ljeta an 6 mjescu «kolonije» an na 370 taužent franku multe.

Tatje muorajo biti obsojeni, je glih, a metro pravice muora bit za use kompanjan.

Preca po tistem procesu so sodili adnega inšpektorja od dogane, ki je bu naciganu deželo za an milijard

franku. Če bi bli nucali sodniki tajšan metro za obsodbo, ku za tistega buozega moža, ki je bu ukradu 1000 franku, bi bli muorli obsodit inšpektorja na 3 milijone ljet paražona, na 3 milijone an 600 taužent ljet «kolonije» an na 370 milijard franku multe. So mu pa dali samuo 20 ljet.

Je že no malo cajta od tega, ko je bu paršu damu iz Belgije an emigrant iz naših dolin. Tisto večer prjed, ku se je napravu na pot, so mu dali parjatelji u Belgiji njekaj škatli cigaret, da ponese damu žlahti an znancem. Tajšna je bla pač navada. Usega kupe je imeu 40 škatli cigaret. On sam ni kadiu. Za priti damu, je muoru pasat tri konfine. Use mu je šlo gladko. Usi so mu pustili cigarete, saj so bili napisani na škatlah pozdravi emigrantov tistim, ki so bili cigareti namjenjeni. Kadar je paršu u Čedad pa so ga ustavili. Pejali so ga u kasarno an mu uzeli cigarete. Potlè je imeu proces an bu obsojen na veliko multo.

Njeki podobnega se je zgodilo za emigrantom iz Dreke. Temu pa so uzeli cigarete kar pred duomam, pred soje hišo. Kadar se je bu uarnu u Belgijo, je bu šele takuo jezan, da se je zapisu prostovollec an šu na uejsko na Korejo, kjer je padu.

Ist puno prebjeram. Se nikdar pa njesam brau, da bi bli spravli pred sodišče adnega od tistih bogatih, ki nosijo z valižo milijarde u Zvicero. An pomislite, ta denar je sad žuju naših djelucu. Ta denar ga investirajo u Zvicero, namest, da bi ga investirali doma. Potlè pravijo našim djelucam: «Tle djela ni, pojdite služiti u Zvicero!».

Ona mu je jala: «Če na boš vič pil te uzamen».

Potem ga je poročila. Kar sta se poročila, je bil prjet pametan an potem je nazaj začel pit. Tale ženska je nosila an potem tel je začel pit, igrat an so igrali tau ni gostilni. Kar ni imel vič denarja, «alo - je del (dejal) - parnesita sam vino, jest zastavim mojo ženò. Pride noter po uratah adan obljeben u lovca, u jagarja. Je paršu noter an uprašu: «Kaj imata, kaj imata?».

«Ja imamo tuole an tuole, tel mož za dvje litre vina bi prodal ženò». «Jo ukupem jest». Potem kar vino gor hitro. On jo je dal tolo ženò. An potem jal tel lovc: «Kar se ukup ženò, se kup an kar je ta par nji». Te drug je jal, de ne. Tel lovc je uprašu vse: «Kar se kup konjã, se kup an uzidò (brzdò) in se ga peje. «Je bluo rjes. Tel lovc je jal: «Za no ljeta an an dan priden po njo». Potem tel mož je sreču še ankrat tel'ga jagarja an mu je jal: «Vješ, jest sem zgihjal za no ljeta, ma te prosim, če moreš prit, če moreš podujšat (podaljšat) za tri ljeta». Lovc je jal, de ja. Tel mož je tel, de bo otrok zrastu, de ne bo muoru z njim jeti. Kar je imel tel otrok tri ljeta, so imjel čarješnje. An dan mati tel'ga otrokã je šla po čarješnje, je šla gor u čarješnje, je bluo glih tri ljeta, an je padla dol.

Med tistem cajtam, al prjet, ne sam se «žbaljala» allora muormo porunat.

Kar je tala ženã mjela imjet tel'ga otrokã, ji nije tel maj dan tel'ga otrokã

krstit, za stran moža, ki je bil an velik pianac. Pride noter adna gaspa lepuo obljebena, dvje borš je imjela: «Če ste «contenta», vam pomorem v teleh teškah urah?». Ta druga je dela (dejala) de ja. Kar je vidla tel'ga otrokã, je uprašala kaduo ga bo krstil. Jala mati. «Neče obedan mi ga krstit za stran mojga moža».

«Če čete, ga bom jest». Magari, je jala mat. An potem je nesla tel'ga otrokã na krst. Telmu otroku so ložli ime Ivan, Ivanček. Potem naprej tel otrok je šu gor za hišo in je vič krat videl tolo ženò, pa je povedal mater, da je videl eno lepo gaspo an da mu je rekla, da muore molit Češčena Marija. Mat ga je učila tuole Češčena Marija. An dan je šla u čarješnje in je padla dol. Je bluo glih na tri ljeta ki je mel prit tel po njo. Kar je bla noter na posteji, ku mrtva, se nije udarla, ma jo je zluodi takuo motu, zak tist jagar je bil zluodi. Tel otrok je molu Češčena Marija kar naprej, brez maj pregenjat. Tel zluodi, ki je videl, de je bluo takua, je ostu pod oknam, pa otrok je molu an molu naprej, molu zmjeran Češčena Marija, de nije mogu tel zluodi noter prit. Ku kar je šu tel zluodi nazej, kar je bluo drjev, je vse polomu. Potem je paršu očã noter an je jal: «Češčena Marija nas je rešila. Tista je bla Mat Boža, ki ga je krstila. Če ni bla učila otrokã Češčene Marije je bil zluodi nesu mater an otrokã». A vidite kulk je sveta vjera!

Ta pravljica je dobesedno prepisana iz magnetofonskega posnetka. Povedala nam jo je LIŽA HRAST iz Petjaga v mesecu januarju tega leta na svojem domu. Imamo še njenih zanimivih posnetkov, ki jih bomo naprej objavljali.

Posnela sta jo Franko Karlič in Juša Hijacint.

PO SKLEPU V LOUSANNI

Na sestanku deželnih emigrantskih društev, ki je bil v Lousanni 2. februarja 1974, društev, ki se skupno borijo za rešitev skupnih problemov v naši deželi in v emigraciji, so sklenili poslati javnosti in oblastem protestno izjavo zaradi prepovedi pošolskega pouka slovenščine v Brdu in Teru. Izjavo so podpisali: Gino Dassi za ACLI-ERAPLE, Franko Fabris za ALEF in Ado Cont za Zvezo beneških slovenskih emigrantov.

V protestu je rečeno, da je prepoved pošolskega pouka slovenščine pregazila soglasno voljo patronata v Brdu in željo domačega prebivalstva. Ljudstvo je namreč podudarilo preko svojih predstavnikov v patronatu željo, naj sloni šolska vzgoja na jeziku, ki ga goverijo v družinah. Jasno je da prepoved krši 3. in 6. člen ustave ter nedvoumne smernice ministrske okrožnice o pouku obeh jezikov Slovincem in Italijanom v Furlaniji - Julijski krajini.

Huminsko šolsko skrbništvo in videmska prefektura sta globoko prizadela bitnost slovenskega prebivalstva vzhodne Furlanije Dejansko gre za kršenje listine o človekovih pravicah, ki jo je sprejela OZN, Italija pa ratificirala.

Zato organizacije furlanskih in slovenskih izseljencev zahtevajo, naj državna in deželna oblast v mejah svojih pristojnosti in odgovornosti prekličejo prepoved, omogočijo pošolski pouk slovenščine kot prvi korak k rednemu pouku slovenskega jezika v krajih videmske pokrajine, kjer žive slovensko govoreči italijanski državljani.

KAJ SE JE ZGODILO PO NAŠIH DOLINAH

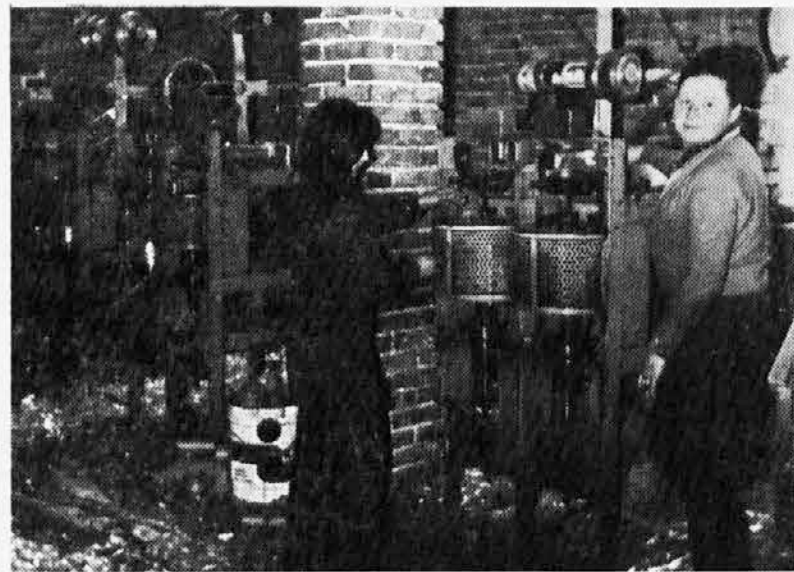
NASI JUDJE SE SAMI POMAGAJO

Dostikrat smo se že uprašali, zakaj naši judje, ki so takuo spoštovani po svjete, ki jih imajo takuo radi, zakaj so pošteni, djeluni, pametni, inteligentni, ker ustvarjajo an gradijo po svjete velike reči za gospuode; zidajo vile, fabrike, kopajo kanale an minjere an po fabrikah so na odgovornih mjestih, da ne morejo nič napraviti po naših dolinah. Če djelajo za druge, bi lahko nekje napravili tudi zase an za naše vasi. Kaže, da so nekateri tele reči u zadnjem cajtu. Zavedeli an spregledali so, kaj zanjo an kaj so kopac. Ne da bi čakali podpuore od oblasti, se sami pomagajo an austvarjajo djelo še za druge.

Donas imamo že vič majhnih «imprež» po naših dolinah. Narvič je zidariskih. To so mladi zidarji, ki so napravili u Špjetru profesionalno šuolo, potle pa šli gradit an zidat po svjete.

«Če smo kopac zidati vile an druge velike reči žvicarskim gospuodam, smo jih kopac zidati tudi doma». So si jal, ko so dobili zadost eksperjence pa tudi zaslužili neki denarja, brez katerega se ne moreš postaviti na nuoge.

Takuo imamo sada «impreže», ki gradijo že velike reči. O teh malih an buj velikih «imprežah» bomo še pisali. Šli bomo do njih, jih uprašali s kajšnjimi problemi se ubadajo, kaj se jim lahko pomaga po določenih lečih (zakonih), kajšne težave imajo, kakuo so se nastavili an kakuo napredujejo.

Cisira Predan z mlado kolegico na delu

AŽLA: Kumetan z adno roko dajejo an s to drugo pa jemjejo

Mi lepuo poznamo kajšni so judje u Ažli. Oni so se nimir znal organizat, naj bluo za se upriet kar so jin hodil striedat sudadi čje po vinjicah an čje po brieskah, tu njive an tu sanožeta, naj bluo kar je paršla potreba de nardijo diela dol na prode de nie uoda vse poplavala, an naj bluo tud za se zganit za druge vasi, če je korlo.

Potle tud kar so zazidal to novo laterijo, tuo nie bluo samuo za sojo vas, pa an za te druge vasi, ki tekrat so muorle prodajat mleko dol na **Consorzio** za 40 franku na litro. Sada pa niemajo konca z dugmi de strašijo kumete.

Zadnje lieta Ažlanj so organizat an komitat za seimé od vasi, za Sv. Valentin an za Sv. Jakop. Puno ur so zamudil te mladi an tisti manj mladi za sojo vas, de

Donas pa vam mislimo tle napisat o drugi iniciativi, ki je glih takuo hvale urjedna an ki jo bo potreba podprjet, da bojo naši ljudje djelali an služili doma svoj kruh, da se odstrani težkuo življenje pendolarju, o katerih smo pisali u zadnjem Novem Matajurju.

U Ošnjem pod Sv. Ljenartom djela že od septembra lanskega ljeta majhna fabrika. Ne, jo ni obedan zaidu. U stari Virginin hram so parpejal mašine, s katerimi pletejo varce za kandreje. Djelo vodi Predan Cirsira iz Jagnjeda, ki se je bla lepuo navadla tega meštjerja u fabriki. Dogovorila se je z gospodarjam «Italcord» iz Cremona, ki ima fabriko an sedež u Manzanu. Gospodar ji je parpeju 6 mašin za plesti varce iz najlona. Za šestimi mašinami djelajo lahko tri ženske. Če djelajo 8 ur, lahko napravijo do tri kuintale an pu izdjelane materiala. Vič ko napravijo, vič zaslužje. Gospodar jim parpeje sarovino, odpeje pa izdjelan material an jim zaštjeje denar. Djela jim ne manjka, pa tudi zaslužak ni slab.

Culi smo, da bojo po zgledu Cisire Predan napravile neki podobnega dvje mlade sestre iz Jagnjeda. Mašine naj bi nastavili u fabriki madonu na Čemurju, kjer bo lahko djelalo vič žensk an mladih domačih čeč. Po naših dolinah ne manjka prestoru, kjer bi lahko napravili neki tajšnega al pa drugega. Če bi se tako djelo razširilo an če bi zgradili še neki fabrik po naših dolinah, bi se zaustavila emigracijon an pendolarizem.

Na slici zapuščena fabrika na Čemurju

Nadaljevanje z 2. strani

PROBLEMI NAŠIH SUOLARIJU

no malo lovit. Pred šuolo pa se zbere kakih 100 študentu, od katerih je malo tajšnjih, ki ne gredo narman petkrat al desetkrat z dne strani cješte na drugo. Tuole se ponovi tudi opudan, kadar je šuolanja konac.

Po cješti se vozijo na djelo taki, ki sem jim ne mudi, pa tudi taki, ki se jim mudi previč. Tele zadnje morejo ustavit karabinjerji an jim dat multo, ker vozijo prehitro, ma s tem ne ozdravijo, tistega, ki ga zadene nesrečja, a ki pa morejo nardit. Ki pomaga, če so ušafal tistega, ki je povožu' z automobilom mlado Marijo Čičigoj iz Laz pri Dreki? Ona se bo muorala zdravit puno cajta. Troštamo se le, da bo takuo ozdravila, da ji ne bo škodovalo u življenju. Zvoniti po tuči je use zastoj! Čeglih ložijo sada na cješto u Skrutovem še dnega karabinjerja, bo še zmjeraj nagobarnost za naše otrokeštudente. Potreba je pomislit na te parve kauže tele nesrečje. Ist mislim, da če bi ne bluo otruo ta na cješti, bi se obednemu od njih nič ne zgodilo.

Rešiteu za tele problem, je zlo lahna: potreban je samuo adan človek, da bi sparjeu zjutra tu šuolo študente, kadar stopijo iz korjere, opudan pa jih zadaržu' tu šuoli do ure za se pejati damu. Ta cajt bi mu bit zlo h nucu šuolarjam za no malo skupnega djela u študju, katero bi olajšalo brjeme «kompitu», ki jim jih dajejo profesorji za duom.

Obstoja pa še dna, glih takuo al pa še buj pametna rešiteu za naše mlade študente. Pogostu srečujemo u Čedadu an po drugih laških vaseh tiste armene korjere, na katerih je napisano «Scuolabus». Če bi kupili tajšne autobuse za naše gorske vasi, bi dokazali, da so jim naši otroc rjes par sarcu. Samuo takuo bi naši otroci lahko pospali zjutra neki vič, kar je zlo potrebnu za otroka, fruotškali an kosili doma ob pravi uri, ki je pru takuo potrebnu za njih dobro an zdravo rast. Takuo bi tudi naši otroc ušafal vič veseja do šuolanja an bi se ušafalo po naših dolinah saldu vič študjanih judi, ki bi mogli zastopit, kaj je pru an kaj ni, za živlup (razvoj) naše zanemarrjene Benečije.

Janez Florjančič

LA CRISI ECONOMICA E NOI

Nell'attuale fase di riflusso economico torna d'attualità, come in un gioco di prestigio su vasta scala, assieme alla riscoperta dei «valori autentici», della «vita sana e genuina», anche la riscoperta della funzione delle comunità locali.

Oggi la crisi economica, che nella battaglia fra gli stati per la ridistribuzione delle fonti di energia trova la massima evidenza, propone colossali movimenti di riflusso industriale, che dalla scala europea arriva fino a quella locale.

Che cosa può significare l'evadenza del problema delle comunità locali, in questo gigantesco movimento interno alla società capitalistica?

Per chi ha preso in considerazione il rapporto di soggezione della comunità rurale agli interessi predominanti dell'organizzazione economica capitalistica, il momento di crisi può significare che la comunità locale viene a ripresentarsi come momento di scarico delle tensioni sociali accumulate e quindi, per quanto temporaneamente, diventa un modello economico ed un fattore sociale di nuovo praticabile, anche nei settori più colpiti dalla ristrutturazione economica del secondo dopoguerra.

E si ripresenta la proponibilità dell'utilizzazione del settore delle «materie prime» (legname, foraggi e pietrami), di quello agricolo produttivo (anche dell'azienda contadina più minuta), della piccola cooperazione (per cui viene attribuita funzione sociale anche alle piccole latterie di paese già in fase di smantellamento), di quello dell'ambiente (inteso come valore per il costo dell'opera che l'uomo vi ha impresso), e del settore della riorganizzazione amministrativa e dell'autonomia locale (comunità montane).

In un disegno opposto a quello dell'«europismo» emigratorio degli anni cinquanta, si prepara l'ambito ideologico della riduzione della emigrazione.

Non basta: il flusso economico ripropone un inquadramento non puramente economico della comunità locale ma anche — e questo nella Slavia italiana diventa modello esemplare — l'assunzione delle motivazioni storiche e culturali, inclusa la lingua.

Perciò crediamo che la Slavia italiana si trovi oggi di fronte ad una svolta, per quanto riguarda il ripensamento delle potenzialità economiche e, soprattutto ed in modo ben più duraturo, la capacità di autopresentarsi come Comunità etnico-linguistica con forti tendenze all'autonomia amministrativa. Crediamo già in fase di maturazione testimonianze sempre più ampie di autocoscienza che si esprimeranno in esperienze politiche e culturali molto interessanti.

Vi è un fondo di autodifesa, se non di rivalsa, in una Comunità su cui per molti decenni si è esercitato un assalto colonialista: perciò il nostro contadino (ormai anziano), con la sua economia quasi autarchica e la sua cultura valligiana che ben esprime nella nostra lingua, sogghigna alle esercitazioni di austerità. È stato lui, incapace di trasformarsi in salariato sotto padrone, ad aver eluso il gioco dell'occhio prestigiatore, ed è lui il rappresentante della continuità fra le generazioni e della tradizione.

E sbaglierebbero quanti di noi, avendo indovinato le mani che tengono i fili, mancarono di consapevolezza del momento, e non ponessero in atto, a tutti i livelli, i collegamenti necessari per tutto il complesso delle esperienze di base possibili.

Paolo Petricig

SOLIDARIETA' CON GLI OPERAI IN LOTTA

Abbiamo ricevuto il volantino del consiglio unitario di fabbrica della «Gaiotti» che chiede il riconoscimento dei diritti umani dei lavoratori, ovverosia il riconoscimento e la giusta applicazione del contratto di lavoro. Questo riconoscimento invece, è effettivo nelle Acciaierie - fonderie Cividale S.p.A. e nella Tropic, mentre invece nelle altre fabbriche vale lo stesso paragone della «Gaiotti».

Il suddetto consiglio unitario ha preparato 60 ore di sciopero che ancora non hanno portato ad alcuna soluzione reale. Siccome molti operai delle Valli lavorano nelle suddette fabbriche, noi, come portavoce delle esigenze dei nostri operai, vogliamo una vera e reale applicazione dello stesso contratto, in modo che il lavoratore si senta prima uomo e poi operaio. Se vogliamo, a questa affermazione, rispondere che il lavoro nobilita l'uomo, possiamo dire che l'uomo è veramente uomo solo quando, lavorando, crea la sua personalità. Questo ancora non è successo né da noi, né nei grandi centri; però possiamo dire che se nei grandi centri ciò non succede, a seguito di una politica educativa sbagliata, ancora di meno può succedere nei paesini dove la politica è solamente personale e di sottomissione.

Per questo vogliamo che la nostra voce valga anche oltre i confini della stessa, dove c'è effettivamente possono cambiare la situazione.

LIZA HRAST

Stoji, stoji Ljubjanca, Ljubjanca * lolga vas, na sredi te Ljubjance na lipca zelenà. Tam pod tisto lipco na mizca kamnasta, okoli tiste mizce stolick jih je dvanajst. Na njih sedijo fantje, fantje Ljubjančani in tam se pogovarjajo kam pojdjo drjeve vas. Najmlajši se oglaš jest pojdem sam k svoji jo hočem zapeljati potem pa vandradi. Deklè j' za lipco stalo pogovor slišalò u srce si zapisalo s prstan zažugalò.

* Lolga pomeni dolga

De prebereš buj lahkò:

- č) čiespa, mačka, griča
- c) ciesta, Tinac, varcà
- ž) žaba, ženà, luža
- z) zima, začet, zlomit
- š) šest, hiša, ognjišče
- s) strieha, deset, stopinja
- h) muha, hodit, hram
- g) goba, noga, roglje

PRAVCA ZA TE MALE GRABJE

Ankrat, kar so imiele nih dvanajst al trinajst liet, naše čeče so muorle iti služit če po miestah, not čjeu Milan, čjeu Torin an du Napoli.

Kar so se uarnile damu pa nieso znale vič še guorit po sloviensko an kajšne nieso še poznale vič domačih reči. Ankrat se je bla uarnila damu taz Milana adna takih čeč. Zvicer je paršu damu goz brega očja, an je au:

— Jutre zguola puojdemo vsi grabit gor na planino de nardimo kopo! — Hitro čeča ga je poprašala:

— Tata, ki če reč «grabit»?

Glih kar je jala tiste besiede, ka nie stopnila gor na grabje, ki so bli pustil narobe ta na tleh! Grabje so zajele čečo do po nuosu, an onà buožca je zauekala:

— Duo je luožu glih tle pred me tele preklete «grabje»? — Dobrò, dobrò — se je posmejau ta pod moštač očja — sada pa vieš tud ki pride reč «grabit!».

Rozca gos Veseja